

УДК 349.2.

DOI <https://doi.org/10.33216/2218-5461-2020-40-2-176-181>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІДЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ ДО РОЗУМІННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Дерева'нко А.І.

FEATURES OF FORMATION OF THE IDEOLOGICAL APPROACH TO UNDERSTANDING SOCIAL SECURITY

Derevyanko A.I.

Стаття присвячена розкриттю особливості формування ідеологічного підходу до розуміння соціальної безпеки. Розкрито деякі проблеми соціальної безпеки людини, суспільства і держави. Розглянуто філософські підходи до розуміння поняття «Соціальна безпека». Висвітлено розвиток соціологічних знань у XX сторіччі про соціальну безпеку в державі.

Автором визначено, що безпека — це вельми складне соціально-політичне явище, яке лише на перший погляд видається зрозумілим усім, але трактується воно в практичному, повсякденному житті кожною людиною по-різному. Це спонукає звернутися до історії зародження філософських думок із проблем безпеки. Перший — це етап античності, коли ще стародавній філософ Платон розглядав суспільство (державу) і людину як дві симетричні та взаємодоповнюючі системи. Цікаві погляди щодо подальшого розвитку системи безпеки почали виникати у дослідників наприкінці XIX — на початку XX століття. Кінець XX століття привернув думки вчених до розв'язання проблеми загрози особистості шляхом нівелювання економічної нерівності та впливу на ринкову стихію. У розроблених теоріях немало вчених пропонують забезпечувати максимальну справедливість у розподілі благ, встановлення державного контролю за зловживаннями свободами ринку. Поступово формувалося й усвідомлення того, що час вимагає нових підходів до аналізу соціальних процесів і явищ у сфері безпеки. Також, доцільно зауважено, що розвиток соціологічних знань у XX сторіччі привів до об'єктивного висновку, в якому одним з головних джерел загрози безпеці держави є соціальні суперечності, що виникають усередині певної соціальної системи, але не всі протиріччя, а лише ті, що приводять до соціального конфлікту. На нашу думку, дослідження поняття «соціальна безпека» як багатопланового явища має проводитися на рівні «загального», «особливого» й «одиночного». Визначено, що у сучасній методології, поширеній на Заході, міцно утвердилася концепція багатofакторного підходу, який включає аналіз впливу на соціальний суб'єкт, явище, процес сукупності факторів економічного, аполітичного, культурно-морального характеру.

Ключові слова: соціальна безпека, суспільство, держава, соціальна захищеність.

Актуальність теми. Проблема соціальної безпеки людини, суспільства і держави завжди володіла думками політиків, учених, практиків та всіх громадян, кому не байдужа доля найдорожчого в світі капіталу — люди-

ни. На всіх етапах розвитку людської цивілізації найважливіші її аспекти завжди були актуальними. Вони стосувалися як визначення сутності соціальної безпеки, так і розробки та реалізації політики й стратегії, форму-

вання та функціонування системи безпеки [1, с. 12].

Нинішній складний період становлення молодшої, незалежної України не є винятком. Навпаки, він вимагає нових підходів до реформування, постійного оновлення продуктивних сил, виробничих відносин, зміни форм господарювання та управління тощо. Демократичні перетворення в Україні проходять неоднозначно. Тому, враховуючи набутий світовий досвід розвитку європейських країн в умовах глобалізації економіки, дотримуючись міжнародної практики захисту зовнішніх і внутрішніх інтересів, соціальна безпека людини, суспільства та держави набуває дедалі важливішого, пріоритетного значення. Формування нового, сучасного бачення соціальної безпеки проходить складно, адже довгі роки безпека в нашій країні сприймалася виключно як її захист від зовнішніх загроз політичного та військового спрямування. Проте зміни, що сталися наприкінці минулого та на початку нового століття в Україні та інших країнах світу, свідчать, що небезпека стосовно держави, суспільства, людини може виникнути не лише із зовні, а й із середини. Цією загрозою є деструктивні явища внутрішнього характеру — суперечності між працею та капіталом і неврегульованість соціально-трудова відносин, зниження доходів та рівня життя населення, ускладнення ситуації на ринку праці, низька оплата і заборгованість із виплати заробітної плати тощо. Ось чому, на наше глибоке переконання, має бути розроблена національна концепція безпеки держави, яка включатиме таку важливу складову як соціальна безпека. Безпека є невід'ємною частиною діяльності людей, суспільства, держави, світової спільноти й належить до числа першочергових завдань щодо її вирішення.

Мета дослідження: визначити особливості формування ідеологічного підходу до розуміння соціальної безпеки.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. На питання розгляду особливостей формування ідеологічного підходу до розуміння соціальної безпеки звертали багато науковців, зокрема це наступні: Давидюк О. О., Лібанова Е., Маршалл А., Новікова О. Ф., Пашков В. М., Пирожков С. І., Рикардо Д., Скуратівський В., Хомра О.У., Шевчук П. І. тощо.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на це, 2003 року прийнято Закон України «Про основи національної безпеки держави» [2], в якому національна безпека це «захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам».

Закон передбачає створення в Україні конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки, забезпечення постійного зростання рівня життя населення. Він чітко визначає основні напрями державної політики з питань національної безпеки, зокрема в соціальній та гуманітарній сферах. Це дозволяє відійти від попереднього тлумачення безпеки держави, яке звужувало розуміння цього важливого філософського та соціального терміну. Закон визначив три головні об'єкти безпеки — людину, суспільство та державу. Водночас безпека — це вельми складне соціально-політичне явище, яке лише на перший погляд видається зрозумілим усім, але трактується воно в практичному, повсякденному житті кожною людиною по-різному. Це спонукає нас звернутися до історії зародження філософських думок із проблем безпеки. Перший — це етап античності, коли ще стародавній філософ Платон розглядав суспільство (державу) і людину як дві симетричні та взаємодоповнюючі системи. Як у людини вирізняються три її головні частини (тіло, душа, розум), так і суспільст-

во, за Платоном, поділяється на працівників, воїнів (охоронців) і правителів (філософів). «Ми, — писав Платон, — уподобили благополуччя держави тілу, здоров'я якого залежить від стану його частин»[3, с.37].

За Платоном, безпека залежить від вчасного запобігання її загрозам. У цілому, інтереси суспільства (держави) домінують над інтересами особистості, цінності людини підпорядковуються її службі суспільству та державі, розумне управління державою розглядається як прояв вищої добродетності [4].

Дж. С. Міль (1806—1873 рр.) характеризує безпеку як інтерес вищого порядку, який зобов'язує до захисту всього, що необхідно для безпеки громадян тієї чи іншої держави. Одним з напрямів діяльності держави щодо забезпечення соціальної стабільності він вбачає в постійному соціально-психологічному моніторингу суспільних відносин для розробки «правильних суспільних рішень». Видатний англійський філософ і соціолог Герберт Спенсер (1820—1903 рр.) вважав, що для кращого розуміння проблем безпеки важливу роль мають соціальні інститути — механізми самоорганізації спільного життя людей [5].

Він розробив типологію таких інститутів, серед яких визначив:

- домашні інститути (сім'я, шлюб і т. ін.); обрядові церемоніальні інститути (обряди, етикет тощо);
- політичні інститути, які виникають у зв'язку з перенесенням внутрішньогрупових конфліктів на сфери конфліктів між групами;
- церковні інститути;
- професійні та промислові інститути.

Теорія соціальних інститутів, за Спенсером, слугувала подальшому системному дослідженню розвитку суспільства, найвищою метою якого є гармонійне поєднання соціальноекономічного розвитку країни з потребами людини. К. Маркс (1818—1893 рр.) ніколи не називав себе соціологом. Але

його теорія формацій стала першою системною концентрацією в історії соціології, яка не обговорювала процеси, що проходять у суспільстві, а пояснювала їх. Загрози соціальної системі і безпеці суспільства Маркс вбачав у нерівноправному розподілі матеріальних благ, у відношенні до власності. Систему безпеки він розглядав з позицій класових інтересів і відзначав, що вона завжди захищає інтереси верхівки суспільства.

Цікаві погляди щодо подальшого розвитку системи безпеки почали виникати у дослідників наприкінці XIX — на початку XX століття. Так, російський вчений П.О. Сорокін (1889—1968 рр.) у загальнодоступному посібнику із соціології пише: «Для того, щоб зберегти встановлену організацію або встановлений порядок соціальної групи, щоб запобігти в ньому порушенню, група чи органи групової влади повинні цей порядок підтримувати силоміць».

Ця вимога може виявлятися в різних формах: у добровільних спілках (партіях) непокірні члени виключаються з групи, в недобровільних організаціях, наприклад, створених державою, порушників силоміць примушують підкорятися встановленому порядку тощо.

Кінець XX століття привернув думки вчених до розв'язання проблеми загрози особистості шляхом нівелювання економічної нерівності та впливу на ринкову стихію. У розроблених теоріях немало вчених пропонують забезпечувати максимальну справедливість у розподілі благ, встановлення державного контролю за зловживаннями свободами ринку. Поступово формувалося й усвідомлення того, що час вимагає нових підходів до аналізу соціальних процесів і явищ у сфері безпеки. Відтак з'явилися соціологічні концепції представників юридичної школи Б. Н. Чичеріна, К. Д. Каверіна, А.Д. Грабовського.

Вони вважали однією з основних умов досягнення безпеки врахування інтересів як суспільства, так і держави, наявність спеціальної соціальної науки, яка вивчає їх взаємовідносини. Дослідники сконструювали своєрідну модель процесу становлення та еволюції соціальних структур, їх значення в процесі організації державного управління, забезпечення безпеки суспільства й держави. Їхні погляди дістали свій розвиток пізніше і стали основою створення спеціальної галузі соціологічного вчення – соціології права.

Розвиток соціологічних знань у ХХ сторіччі привів до об'єктивного висновку, в якому одним з головних джерел загрози безпеці держави є соціальні суперечності, що виникають усередині певної соціальної системи, але не всі протиріччя, а лише ті, що приводять до соціального конфлікту. Цей підхід дав поштовх новій галузі соціологічних знань — політичній соціології, яка звернулася до проблеми взаємозв'язку ефективності функціонування політичних інститутів зі стійкістю безпеки, а також до функції конфлікту в соціальному вимірі. З розвитком підходів до наукового осмислення явищ об'єктивної реальності виникли нові напрями аналізу та управління соціальними процесами, зокрема синергетичний підхід[5].

На нашу думку, дослідження поняття «соціальна безпека» як багатопланового явища має проводитися на рівні «загального», «особливого» й «одиночного». У сучасній методології, поширеній на Заході, міцно утвердилася концепція багатофакторного підходу, який включає аналіз впливу на соціальний суб'єкт, явище, процес сукупності факторів економічного, аполітичного, культурно-морального характеру. Водночас є необхідність цілеспрямованого формування методологічних основ цього надзвичайно складного соціально-економічного процесу відповідно до сучасних досягнень науки та потреб практики.

Отже, кожен етап розвитку суспільства вкладав у поняття безпеки свій зміст і, як результат ставилися певні завдання щодо його забезпечення. Поступово з'явилися уявлення про різні види безпеки: національної, економічної, військової, екологічної та ін. Поряд з цим у працях дослідників з питань безпеки рідко коли зустрічається поняття «соціальна безпека». Одні дослідники вважають, що нібито широке тлумачення поняття «соціальна безпека» відображає в комплексі всі види безпеки, і прирівнюють його до поняття «національна безпека», а інші дотримуються думки, що виокремити соціальну безпеку у вузькому значенні неможливо, тому що соціальні процеси неможливо відокремити від економічних, політичних, духовних, моральних тощо[6, с. 17].

Найголовнішою вимогою щодо стратегічних напрямів забезпечення національної безпеки є об'єктивне, неупереджене визначення пріоритетних національних інтересів, адже особливості нинішнього соціально-економічного та політичного стану в Україні потребують концентрації зусиль та ресурсів саме на стратегічних напрямках державної політики, врахування яких сприяє задоволенню національних інтересів. Водночас соціальна безпека, незважаючи на гостроту соціальних проблем та небезпечність їх наслідків, не знайшла відповідного розвитку в системі захисту національної безпеки України.

Висновки. У колі пріоритетних національних інтересів, визначених законом, соціальні інтереси викладені недостатньо систематизовано, вони не ув'язані з економічними та політичними інтересами. Позитивним боком нового документа є те, що соціальні інтереси точніше враховують нові соціальні орієнтири суспільства — забезпечення розвитку громадянського суспільства, зміцнення соціальної та політичної стабільності, створення соціально орієнтованої ринкової еко-

номіки, забезпечення постійного зростання рівня життя і добробуту населення тощо.

Література:

1. Ярская В.Н. Социальная политика, социальное государство и социальный менеджмент: проблемы анализа // Журнал исследований социальной политики. 2003. №1. С. 11
2. Закон України «Про національну безпеку» // Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241.
3. Ляш О.І. Наукові передумови ідентифікації категорії «соціальна безпека регіону» / О.І. Ляш // Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Економічні науки – 2010. – Вип. 7. – Ч. 3. – С. 37
4. Платон. Диалоги; пер. с древнегреч. / ред. А.Ф. Лосев. М. : Мысль, 1986. 608 с.
5. Пасічник В.М. Філософська категорія безпеки як основа нової парадигми державного управління національною безпекою // Демократичне врядування. 2011. Вип. 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_7_7
6. Антошкін В.К. Сутність соціально-економічної безпеки регіонів та її зв'язок з національною безпекою держави / В.К. Антошкін // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2014. – № 3. – С. 17

References:

1. Iarskaia V.N. Sotsyalnaia polityka, sotsyalnoe gosudarstvo y sotsyalnyi menedzhment: problemy analiza // Zhurnal yssledovanyi sotsyalnoi polityky. 2003. №1. S. 11
2. Zakon Ukrainy «Pro natsionalnu bezpeku» // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2018. № 31. St. 241.
3. Iliash O.I. Naukovi peredumovy identyfikatsii katehorii «sotsialna bezpeka rehionu» / O.I. Iliash // Zbirnyk naukovykh prats Lutskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky – 2010. – Vyp. 7. – Ch. 3. – S. 37
4. Platon. Dyalohy; per. s drevnehrech. / red. A.F. Losev. M. : Mysl, 1986. 608 s.
5. Pasichnyk V.M. Filsofska katehoriia bezpeky yak osnova novoi paradyhmy derzhavnoho upravlinnia natsionalnoiu bezpekoiu // Demokratychne vriaduvannia. 2011. Vyp. 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_7_7
6. Antoshkin V.K. Sutnist sotsialno-ekonomichnoi bezpeky rehioniv ta yii zviatok z natsionalnoiu bezpekoiu derzhavy / V.K. Antoshkin

// Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu. – 2014. – № 3. – S. 17

Derevyanko A.I. Features of formation of the ideological approach to understanding social security. – Article.

The article is devoted to revealing the peculiarities of the formation of an ideological approach to understanding social security. Some problems of social security of the person, society and the state are opened. Philosophical approaches to understanding the concept of "Social Security" are considered. The development of sociological knowledge in the twentieth century about social security in the state is highlighted.

The author defines that security is a very complex socio-political phenomenon, which only at first glance seems clear to everyone, but it is interpreted in practical, everyday life by each person differently. This prompts us to turn to the history of the emergence of philosophical ideas on security issues. The first is the stage of antiquity, when the ancient philosopher Plato considered society (state) and man as two symmetrical and complementary systems. Interesting views on the further development of the security system began to emerge among researchers in the late nineteenth and early twentieth centuries. The end of the twentieth century drew the minds of scientists to solve the problem of the threat to the individual by leveling economic inequality and influencing the market. In the developed theories, many scientists propose to ensure maximum justice in the distribution of goods, the establishment of state control over the abuse of market freedoms. Gradually, the realization was formed that time requires new approaches to the analysis of social processes and phenomena in the field of security. It is also worth noting that the development of sociological knowledge in the twentieth century has led to an objective conclusion that one of the main sources of threats to state security are social contradictions that arise within a particular social system, but not all contradictions, but only those that lead to social conflict. In our opinion, the study of the concept of "social security" as a multifaceted phenomenon should be conducted at the level of "general", "special" and "individual". It is determined that the concept of multifactorial approach, which includes the analysis of the impact on the social subject, phenomenon, process of a set of economic, apolitical, cultural and moral factors, is firmly established in the modern methodology spread in the West.

Key words: social security, society, state, social security.

Дерев'яно А.И. Особенности формирования идеологического подхода к пониманию социальной защищенности. - Статья.

Статья посвящена выявлению особенностей формирования идеологического подхода к пониманию социальной безопасности. Раскрыты некоторые проблемы социальной защищенности человека, общества и государства. Рассмотрены философские подходы к пониманию понятия «Социальное обеспечение». Освещается развитие социологических знаний о социальном обеспечении в государстве в XX веке.

Автор определяет, что безопасность - очень сложное социально-политическое явление, которое только на первый взгляд кажется всем понятным, но в практической, повседневной жизни трактуется каждым человеком по-разному. Это побуждает нас обратиться к истории возникновения философских идей по вопросам безопасности. Первый - это этап античности, когда античный философ Платон рассматривал общество (государство) и человека как две симметричные и взаимодополняющие системы. Интересные взгляды на дальнейшее развитие системы безопасности начали возникать у исследователей в конце девятнадцатого и начале двадцатого веков. Конец двадцатого века побудил ученых решить проблему угрозы личности путем выравнивания экономического неравенства и влияния на рынок. В разработанных теориях многие ученые предлагают обеспечить максимальную справедливость при распределении товаров, установление государственного контроля над

злоупотреблением рыночными свободами. Постепенно сформировалось осознание того, что время требует новых подходов к анализу социальных процессов и явлений в сфере безопасности. Также стоит отметить, что развитие социологических знаний в XX веке привело к объективному выводу о том, что одним из основных источников угроз государственной безопасности являются социальные противоречия, возникающие внутри той или иной социальной системы, но не все противоречия, а только те, которые приводят к социальному конфликту. На наш взгляд, изучение понятия «социальная защищенность» как многогранного явления должно проводиться на уровне «общего», «особого» и «индивидуального». Определено, что концепция многофакторного подхода, включающего анализ воздействия на социальный субъект, явление, процесс совокупности экономических, аполитичных, культурных и нравственных факторов, прочно вошла в распространенную на Западе современную методологию.

Ключевые слова: социальное обеспечение, общество, государство, социальное обеспечение.

Авторська довідка:

Дерев'яно Артем Іванович, аспірант кафедри трудового права та права соціального забезпечення Київського національного університету імені Тараса Шевченка 0668061563, ma.ri4ka311296@gmail.com

Стаття надійшла до редакції: 22 грудня 2020 р.